

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

ПЕДАГОГІЧНА КОНФЛІКТОЛОГІЯ

Методичні рекомендації
до семінарських занять та самостійної роботи з курсу
для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

ОДЕСА
Олді+
2024

УДК 378:316.628(072)

П24

Укладач:

В. В. Павлова, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогічної освіти та соціальної реабілітації

Рецензенти:

О. В. Хромченко, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Н. В. Нагорна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент, кафедри педагогічної освіти та соціальної реабілітації Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

*Рекомендовано Вченою радою факультету психології та соціальної роботи
ОНУ імені І. І. Мечникова
Протокол № 2 від 11 жовтня 2023 р.*

П24

Педагогічна конфліктологія : метод. рекомендації до практичних занять та самостійної роботи з курсу «Педагогічна конфліктологія» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки / уклад. В. В. Павлова. – Одеса : Олді+, 2024. – 48 с.

Методичні рекомендації містять орієнтовні питання до семінарських занять, практичні завдання та завдання для самостійної роботи, рекомендовану літературу та перелік питань для підсумкового контролю.

Методичні рекомендації розроблені для здобувачів спеціальності «Освітні, педагогічні науки» та допомагають при підготовці до семінарських занять, оформлені робіт при самостійному виконанні завдань.

УДК 378:004(072)

© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	7
ПРАВИЛА «ГРИ»	27
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	29
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	31
ТЕЗАУРУС	34
ДОДАТКИ.....	43

ПЕРЕДМОВА

Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Педагогічна конфліктологія» розроблені на кафедрі соціальної роботи факультету психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова на основі освітньо-професійної програми підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти відповідно до навчального плану для спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки». Згідно з навчальним планом «Педагогічна конфліктологія» є вибірковою дисципліною і її вивчення здійснюється на 2-му курсі навчання здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Актуальність навчальної дисципліни «Педагогічна конфліктологія»

Вміння будувати конструктивні стосунки – одна із задач, яку необхідно вирішувати в процесі професійної підготовки викладача, формуванні професійної компетентності. У зв'язку з цим виникає необхідність набуття компоненту професіоналізму викладача – конфліктологічної компетентності.

Освітня галузь нашого суспільства сьогодні знаходиться у такій ситуації, коли кожен день приносить багато проблем, конфліктів, які вимагають негайного, швидкого реагування, нестандартного вирішення. Сучасна освіта орієнтується на утвердження особистісного начала у людині, тобто на таку особистість, яка володіє не тільки певною сумою знань, але й здатна до подальшого саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації. Зовнішніми факторами, які підвищують конфліктогенність педагогічного процесу є соціальні, економічні і психологічні проблеми, що посилюють напругу у різних сферах соціальної взаємодії, що в свою чергу ускладнює процеси і механізми розвитку, виховання та навчання. Неконструктивна поведінка сторін у конфліктній ситуації призводить до переростання ділових конфліктів в емоційні, які призводять до таких негативних явищ як ріст емоційної напруги, підвищення рівня тривожності. З іншого боку конструктивне вирішення конфліктів може сприяти досягненню більш високого рівня розвитку.

Для ефективної професійної діяльності суспільству потрібні фахівці, які сформовані як творчі соціально-активні особистості, що здатні активно впливати на формування гуманістичних відносин у родині, колективі, суспільстві, здатні зміцнювати моральне, психологічне і фізичне здоров'я особистості. Засвоєння курсу даної дисципліни сприятиме досягненню магістрантами таких результатів.

Мета навчальної дисципліни є забезпечення здобувачів вищої освіти знаннями про природу педагогічних конфліктів, причини їх виникнення, способи управління конфліктними ситуаціями й методами подолання конфліктів, практичними навичками у вирішенні педагогічних конфліктів та уміннями контролювати конфліктну ситуацію, позитивно сприймати конфлікт і прагматично його використовувати.

Основні завдання навчальної дисципліни:

- розширити уявлення здобувачів вищої освіти про природу конфлікту та його види;
- ознайомити здобувачів вищої освіти з концептуальними та теоретичними положеннями розуміння конфліктної ситуації;
- формувати уміння застосовувати отримані знання та управляти конфліктною ситуацією;
- навчити здобувачів вищої освіти аналізувати конфлікти в педагогічних ситуаціях і стратегій, шляхів його вирішення.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

знати:

- сутність конфлікту та його структуру;
- динаміку та причини конфлікту;
- види педагогічних конфліктів та їх особливості;
- особливості механізму виникнення педагогічних конфліктів;
- теорії поведінки особистості в конфлікті;
- технології управління конфліктами;

- умови попередження та розв'язання педагогічних конфліктів.

вміти:

- оцінювати місце педагогічної конфліктології в системі наук про людину;
- використовувати технології ефективного спілкування та раціональної поведінки в конфлікті;
- виявляти механізм та причини педагогічних конфліктів;
- визначати етапи виникнення конфлікту з метою подальшого його розв'язання;
- визначати шляхи розв'язання педагогічних конфліктів;
- використовувати отримані знання для попередження та регулювання педагогічних конфліктів.

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття № 1

Тема : Конфліктологія як міждисциплінарна галузь наукового знання.

Мета: розкрити поняття «конфліктологія», «конфлікт», визначити предмет та завдання, методи конфліктології, місце конфліктології в системі наук.

Основні поняття і положення теми: конфлікт, конфліктологія.

План заняття

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Заслуховування та обговорення повідомлень.

I. Теоретичний блок:

Питання для обговорення

1. Виникнення конфліктології як самостійної галузі науки.
2. Визначте предмет конфліктології.
3. Методи, що використовує конфліктологія.
4. Основні принципи дослідження конфліктів.
5. Завдання, що стоять перед конфліктологією на сучасному етапі.
6. Диференціація конфліктології по галузям.

II. Практичний блок Підготувати повідомлення до 5 хв за запропонованою тематикою.

Теми для підготовки повідомлень

1. Основні етапи еволюції конфліктологічних поглядів в історичному аспекті.
2. Сучасні проблеми розвитку конфліктології.
3. Основні типи конфліктогенів і форми їх прояву.
4. Причини виникнення конфліктів в педагогічному колективі.
5. Прогнозування і попередження виникнення конфліктів в закладах освіти.
6. Сучасні концепції конфлікту.
7. Історія становлення конфліктології як науки.

Завдання для самостійної роботи

1. Представити у вигляді таблиці /схеми взаємозв'язок між основними поняттями конфліктології.
2. Підготувати презентацію до повідомлення.

Література

1. Браніцька Т. Р. Конфліктологічна культура фахівців соціономічних професій: технологія формування : монографія. Вінниця : Нілан, 2018. 461с.
2. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
3. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
4. Яхно Т. Конфліктологія та теорія переговорів. К.: Вид-во Центр навчальної літератури, 2019. 168 с.

Семінарське заняття № 2

Тема : Конфлікт у педагогічному процесі.

Мета: розкрити зміст поняття «педагогічний конфлікт», навчитися чітко визначати вид педагогічного конфлікту, та його особливості. Розкрити поняття педагогічного конфлікту стосовно професійної діяльності педагога.

Основні поняття і положення теми: педагогічний конфлікт, причини конфлікту, вікова періодизація, професійна діяльність.

План заняття

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Обговорення проблемних питань та розв'язання ситуативних завдань.

I. Теоретичний блок:

Питання для обговорення

1. Конфлікти як засіб регулювання міжособистісних стосунків.
2. Особливості конфліктів у педагогічному спілкуванні (конфлікти сприймання, комунікації, взаємодії).
3. Характеристика конфліктів діяльності, вчинків, міжособистісних стосунків у педагогічних ситуаціях.

4. Конфлікти у закладах вищої освіти.

5. Основні чинники, що впливають на конфліктність між педагогічними працівниками.

II. Практичний блок

Визначте вид педагогічного конфлікту та стратегії поведінки суб'єктів взаємодії в наявному або потенційному зіткненні.

1. Два вчителі використовують різні методи навчання та виховання учнів. Один наполягає на суровій дисципліні та абсолютному підпорядкуванні учнів учителю. Інший — прихильник поважного ставлення до особистості учня, вважає необхідним урахувувати думку кожного школяра, навіть якщо вона діаметрально протилежна думці вчителя. Постійні суперечки перешкоджають педагогічному процесу, знижують ефективність занять і негативно впливають на психологічний клімат у шкільному колективі.

2. Після проведеного відкритого уроку вчителю були зроблені зауваження щодо якості заняття та підготовленості учнів. Заступник директора констатувала слабку підготовленість і самого вчителя, навіть його поверхову обізнаність з матеріалом предмета, який він викладає. На жорсткі зауваження вчитель не відповів, мовчки вислухав неприємності та зауважив, що надалі працюватиме над собою.

Завдання для самостійної роботи

Провести дослідження щодо діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки (особливості поведінки під час конфлікту). Методика К. Томаса (додаток А).

Література

1. Атаманчук Н. М. Конфліктологія: Конспект лекцій для студентів усіх спеціальностей / Укл. Н. М. Атаманчук. Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2021. 106 с.
2. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.

3. Матвійчук Т. Ф. Конфліктологія: навчально-методичний посібник. Львів : Вид-во «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2018. 76 с.
4. Орлянський, В. С. Конфліктологія: рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. МОН України. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 158 с.

Семінарське заняття № 3

Тема : Сутність і структура педагогічного конфлікту.

Мета: ознайомити здобувачів із сутністю та структурою педагогічного конфлікту, процесом розвитку конфлікту.

Основні поняття та положення теми: конфліктна ситуація, конфлікт, об'єкт і предмет конфлікту, суб'єкти конфлікту.

План заняття

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Дослідження практичних ситуацій.

I. Теоретичний блок:

Питання для обговорення і тестування

1. Освітні стратегії для запобігання конфліктам у навчальному середовищі.
2. Суть, структура педагогічного конфлікту, характеристика його головних складових.
3. Передумови виникнення конфлікту.
4. Стадії розвитку конфлікту
5. Рівні конфлікту (суперечка, прихований, глибинний).
6. Динаміка, ескалація педагогічного конфлікту, його етапи.
7. Сутність структурно-функціональної моделі конфлікту.

II. Практичний блок

Навести приклад педагогічного конфлікту, проаналізувати його за поданою таблицею.

Приклад конфлікту			
№	Послідовність кроків	Опонент 1	Опонент 2
1	Учасники конфлікту, їх роль у конфлікті і		

	соціальний статус		
2	Мотивація конфлікуючих сторін		
3	Спільні, різні і протилежні інтереси сторін		
4	Цілі сторін у даному конфлікті		
5	Ступінь відповідальності цілей інтересам		
6	Система причини, першопричина конфлікту		
7	Привід		
8	Позиції конфлікуючих сторін		
9	Різновиди конфлікту (діловий, когнітивний, емоційний та ін.)		
10	Можливості нормалізації емоційного фону конфлікту		
11	Фази конфлікту		
12	Формула конфлікту		
13	Функції конфлікту щодо соціальної системи і всіх учасників		
14	Ймовірні наслідки його нерозв'язанні		
15	Весь спектр наслідків його гіпотетичного вирішення на підставі або компромісу, або одностороннього тиску, або інтегрованого способу		

Завдання для самостійної роботи

Скласти таблицю основних структурних елементів конфлікту в педагогічному колективі.

Література

1. Матвійчук Т. Ф. Конфліктологія: навчально-методичний посібник. Львів : Вид-во «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2018. 76 с.
2. Орлянський, В. С. Конфліктологія: рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. МОН України. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 158 с.
3. Педагогіка вищої школи. Підручник / С.Г. Немченко, В.В. Крижко, І.Ф. Шумілова, О.М. Старокожко, О.Б. Голік. Бердянськ: БДПУ, 2020. 517с.
4. Педагогічна конфліктологія: навч. посібн.// автор-упорядник В.В. Бойченко. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. 166 с.

Семінарське заняття № 4

Тема : Основні типи, види та функції педагогічного конфлікту.

Мета: Розглянути типології конфліктів та розкрити поняття внутрішньоособистісний конфлікт, міжособистісний конфлікт, конфліктна особистість.

Основні поняття і положення теми: типи конфліктів, внутрішньоособистісний конфлікт, міжособистісний конфлікт, конфліктна особистість.

План заняття

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Моделювання педагогічних ситуацій.

I. Теоретичний блок:

Питання для обговорення

1. Класифікація конфліктів у педагогічній діяльності.
2. Типи конфліктів за його учасниками.
3. Міжособистісні конфлікти в освітньому процесі та внутрішньо особистісні конфлікти.
4. Конфлікт у взаємодії «викладач - здобувачі».
5. Міжособистісні конфлікти у педагогічному колективі.
6. Деструктивні функції педагогічного конфлікту.
7. Конструктивні функції педагогічного конфлікту.

II. Практичний блок

Змоделювати педагогічні конфліктні ситуації та продемонструвати фрагмент індивідуальної бесіди.

Завдання для самостійної роботи

Підготуватись до моделювання педагогічної ситуації: продемонструвати фрагмент індивідуальної бесіди зі здобувачем, колегою, батьками у двох

можливих варіантах: а) нетактовний варіант вирішення конфлікту; б) варіант вирішення конфлікту на принципах тактовної поведінки викладача.

Література

1. Педагогічна конфліктологія: навч. посібн.// автор-упорядник В.В. Бойченко. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. 166 с.
2. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
3. Волченко Л.П. Соціально-психологічні особливості подолання конфліктних ситуацій в середовищі старшокласників — досвід шкільної медіації. Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Сєверодонецьк: СНУ ім.В. Даля, 2018. № 1 (45). С. 88–98.
4. Гарькавець С.О., Полукетова К.О. Проблема соціальних конфліктів, психологічні наслідки та шляхи подолання. Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім.В. Даля. Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім.В. Даля, 2018. № 3 (47). С. 110–117.
5. Козич І.В. Модель формування конфліктологічної компетентності соціального педагога в умовах магістратури. Педагогічні науки. 2018. № 1. С. 110-111.

Семінарське заняття № 5

Тема : Причини педагогічних конфліктів.

Мета: розглянути причини педагогічних конфліктів, конфліктогени.

Основні поняття і положення теми: об'єктивні причини конфліктів, суб'єктивні причини конфліктів, конфліктогени.

План заняття

1. Обговорення теоретичних питань.

2. Обговорення проблемних питань та розв'язання ситуативних завдань.

I. Теоретичний блок:

Питання для обговорення

1. Об'єктивні причини педагогічних конфліктів.
2. Суб'єктивні причини педагогічних конфліктів.
3. Педагогічний конфлікт як результат професійної та міжособистісної взаємодії учасників освітнього процесу.
4. Загострення суб'єкт-суб'єктних суперечностей спілкування.
5. Конфліктогени та їх класифікація.
6. Типи конфліктних учнів/студентів.

II. Практичний блок

1. Пригадайте яку-небудь стресову ситуацію. Проаналізуйте її причини, а також способи виходу з неї всіх учасників. Сформулюйте свої рекомендації стосовно оптимального виходу з даної ситуації.
2. Сформулюйте перелік рекомендацій своїм викладачам, особливо тим, які викликають у вас стрес.

Завдання для самостійної роботи

Проаналізуйте причини та механізми виникнення однієї із конфліктних педагогічних ситуацій з особистого досвіду.

Література

1. Браніцька Т. Р. Конфліктологічна культура фахівців соціономічних професій: технологія формування : монографія. Вінниця : Нілан, 2018. 461с.
2. Галузьяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
3. Конфліктологія та медіація: навч. посіб. Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; уклад. В. І. Докаш. Чернівці: ЧНУ : Рута, 2018. 247 с.
4. Матвійчук Т. Ф. Конфліктологія: навчально-методичний посібник. Львів : Вид-во «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2018. 76 с.

5. Орлянський, В. С. Конфліктологія: рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. МОН України. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 158 с.
6. Кошечко Н. В. Інноваційні технології навчання студентів з педагогічної конфліктології. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка. К.: ВПЦ «Київський університет», 2018. Вип. 1 (7). С. 32-37.

Семінарське заняття № 6

Тема : Поведінка викладача як засіб управління конфліктами

Мета: з'ясувати сутність педагогічних засобів реагування та стратегії поведінки під час конфліктних педагогічних ситуацій.

Основні поняття і положення теми: стратегії, вирішення конфлікту, суперництво, компроміс, пристосування, відступ, співробітництво.

План заняття

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Дослідження практичних ситуацій.

I. Теоретичний блок:

Питання для обговорення

1. Моделі поведінки особистості в конфлікті та їх характеристика.
2. Стилi конфліктної поведінки особистості в конфлікті.
3. Типи конфліктних особистостей.
4. Загальні правила конструктивної поведінки викладача в конфліктній ситуації.
5. Конфліктологічний стандарт поведінки викладача.
6. Психологічний аналіз конфліктних ситуацій у взаємодії викладача з учнями/ здобувачами.

II. Практичний блок

1. На основі власного досвіду або реальних життєвих подій опишіть конфлікт, що виник між учителем/викладачем і учнем/здобувачем (учнями)/здобувачами, учителем і батьками, учнем й однокласником (іншими школярами). Проаналізуйте, які стилі поведінки використовують учасники конфлікту. Чи можливо вирішити цей конфлікт і при яких умовах? Які методи його конструктивного вирішення ви можете запропонувати?
2. Виконайте ґрунтовний аналіз конфліктної ситуації, що виникла, застосовуючи орієнтовну схему. Зробіть аналіз конфлікту (за схемою В.А. Смахова).

Схема аналізу конфлікту (за В.А. Смаховим)

Образ «Я»	<ol style="list-style-type: none"> 1. Як я реально себе поведив? 2. Як би я хотів себе поводити у подібній ситуації? 3. Як я мав би себе поводити у подібній ситуації?
«Образ іншого»	<ol style="list-style-type: none"> 1. Як він (вона) реально себе поведив (ла)? 2. Як він (вона) мав би себе поводити у подібній ситуації? 3. Як він (вона) хотів би себе поводити у подібній ситуації?
«Образ Я – для іншого»	<ol style="list-style-type: none"> 1. Яким він (вона) бачив мене в цій ситуації?
«Взаємні очікування»	<ol style="list-style-type: none"> 1. Яким би він хотів бачити мене у подібній ситуації? 2. Як би я хотів бачити його у подібній ситуації?
«Суб'єктивна детермінація того, що відбувається»	<ol style="list-style-type: none"> 1. Які причини, цілі, обставини всього того, що відбувається?

Завдання для самостійної роботи

Охарактеризуйте умови, за яких учасник конфлікту обирає: стиль суперництво; стиль відступу; стиль компромісу; стиль пристосування; стиль

співробітництво. Скласти блок-схему поведінки особистості в конфліктній ситуації.

Література

1. Атаманчук Н. М. Конфліктологія: Конспект лекцій для студентів усіх спеціальностей / Укл. Н. М. Атаманчук. Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2021. 106 с.
2. Орлянський, В. С. Конфліктологія: рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. МОН України. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 158 с.
3. Педагогіка вищої школи. Підручник / С.Г. Немченко, В.В. Крижко, І.Ф. Шумілова, О.М. Старокожко, О.Б. Голік. Бердянськ: БДПУ, 2020. 517с.
4. Педагогічна конфліктологія: навч. посібн.// автор-упорядник В.В. Бойченко. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. 166 с.
5. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.

Семінарське заняття № 7

Тема : Технології ефективного спілкування та раціональної поведінки

Мета: закріпити знання про особливості взаємодії викладача і здобувачів під час навчально-виховного процесу, розвивати навички безконфліктного спілкування, сформувати комунікативні і організаторські вміння, комунікативний самоконтроль, вміння продуктивно виходити з конфліктної ситуації, навчитися аргументувати власну точку зору, здійснювати мовленнєвий та невербальний вплив.

Основні поняття і положення теми: конфліктна ситуація, раціоналізація, комунікація, комунікативність, професійно-педагогічна комунікація, комунікативна компетентність, модель спілкування, комунікативний тип.

План заняття

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Обговорення проблемних питань та розв'язання ситуативних завдань.

I. Теоретичний блок:

Питання для обговорення

1. Поняття про комунікацію та її структуру. Особливості здійснення основних етапів педагогічної комунікації.
2. Причини виникнення та шляхи подолання комунікативних бар'єрів в педагогічному спілкуванні.
3. Позбуття бар'єрів у педагогічному спілкуванні.
4. Дотримання демократичного стилю спілкування. Забезпечення умов для конструктивного спілкування, доцільних прийомів.
5. Відмова від негативних рівнів спілкування. Контроль емоцій та емоційна культура.
6. Прийоми та уміння активного, рефлексивного слухання.
7. Вербальне і невербальне спілкування, правила ефективного використання невербального спілкування у конфліктній ситуації.
8. Особливості діалогічного спілкування для вирішення конфліктів.
9. Типи ефективних запитань. Застосування правил вирішення суперечки.

II. Практичний блок

1. Розробіть фрагмент заняття з використанням таких прийомів ініціювання пізнавального конфлікту:
 - заперечення викладачем запропонованого групою або одним студентом рішення;
 - твердження, захист, відстоювання альтернативного рішення;
 - імітація викладачем нерозуміння суті запитання, проблеми, рішення.
2. Потренуйтеся у творчій критиці: висловіть критичну оцінку неякісно виконаного навчального завдання у наступних варіантах: критика –

сподівання; критика – аналогія; критика – жаль; критика – іронія; критика – докір; критика – натяк; критика – виклик; критика – побоювання.

Завдання для самостійної роботи

Розробити принципи ефективного спілкування і раціональної поведінки в конфлікті. Визначити технології ефективного спілкування і раціональної поведінки в конфлікті (створити модель-схему). З'ясувати зв'язок між стилем керівництва та вибором засобів попередження і регулювання конфліктів (скласти таблицю).

Література

1. Волченко Л.П. Особливості формування конфліктологічної компетентності особистості в умовах сучасної школи. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Северодонецьк: СХУ ім.В. Даля, 2017. № 3 (44). С. 65–74.
2. Волченко Л.П. Соціально-психологічні особливості подолання конфліктних ситуацій в середовищі старшокласників — досвід шкільної медіації. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Северодонецьк: СХУ ім.В. Даля, 2018. № 1 (45). С. 88–98.
3. Комплект освітніх програм «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації» / В. Л. Андрєєнкова, К. Б. Левченко, Н. В. Лунченко, М. М. Матвійчук. Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2018. 144 с.
4. Кошечко Н. В. Інноваційні технології навчання студентів з педагогічної конфліктології. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Педагогіка. К.: ВПЦ «Київський університет», 2018. Вип. 1 (7). С. 32-37.
5. Тихомирова Є. Б., Постоловський С.Р. Конфліктологія та теорія переговорів: Підручник К.: «Університетська книга», 2023. 240с.

6. Яхно Т. Конфліктологія та теорія переговорів. К.: Вид-во Центр навчальної літератури, 2019. 168 с.

Семінарське заняття № 8

Тема : Способи вирішення конфліктів на різних рівнях освітньої підсистеми.

Мета: розвивати навички конструктивного вирішення конфліктних ситуацій, толерантного спілкування, формувати у здобувачів уявлення про медіацію у педагогічних конфліктах, засвоїти основні технології вирішення конфліктів.

Основні поняття і положення теми: вирішення педагогічних конфліктів, завершення конфлікту, переговори, фасилітація, медіація, арбітрація.

План заняття

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Моделювання педагогічних ситуацій.

I. Теоретичний блок:

Питання для обговорення

1. Сутність процесів розв'язання та врегулювання конфліктів. Правила розв'язання конфліктів.
2. Типові помилки при розв'язанні конфліктів.
3. Конструктивний інструментарій розв'язання конфліктів. Конструктивні шляхи вирішення конфлікту, умови їхнього застосування (переговори, фасилітація, медіація, арбітрація).
4. Посередництво у врегулюванні конфліктів. Переговори, дискусії, дебати як засоби врегулювання конфліктів.
5. Переговори в конфліктній ситуації. Стратегії переговорів. Посередництво в переговорах.
6. Способи вирішення конфліктів у діаді «викладач – здобувач, «педагог-адміністрація», «здобувач - здобувач», «здобувач-батьки», «здобувач-

адміністрація». Евристичні методи вирішення педагогічних конфліктів. Підтримка співпраці як універсальний спосіб запобігання конфліктам.

7. Гумор як засіб попередження конфлікту. Психотерапевтичні методи попередження і вирішення педагогічних конфліктів.

II. Практичний блок

Об'єднайтеся у дві робочі групи. Розподіліть між собою ситуації. В підгрупах розподіліть ролі: учасників конфлікту та медіатора. По черзі продемонструйте процес медіації. Дайте зворотний зв'язок один-одному. Зробіть висновок. Розробіть комплекс психологічних рекомендацій, виходячи з отриманих результатів.

1. Вчитель української мови з 15-річним стажем у присутності учнів 8-го класу висміяв новенького вчителя малювання за некоректно-сформульовану тему уроку.
2. На перерві учень 6-го класу Назар стояв в коридорі біля вікна з планшетом в руках. Повз нього, повертаючись з уроку фізичного виховання, проходили учні 5-А класу. Діти штовхалися, внаслідок чого один з них впав на Назара, що призвело до того, що планшет випав і розбився.

Завдання для самостійної роботи

Описати раціонально-інтуїтивну модель розв'язання конфліктів Дж.Гр.Скотт.

Література

1. Практика медіації: Словник-довідник /уклад. С.О. Гарькавець, Л.П. Волченко. Лисичанськ: ТОВ «ФОКСПРИНТ», 2019. 128 с.
2. Шкільна служба порозуміння: досвід упровадження медіації в Луганській області/Байдик В., Волченко Л., Демчук С. та ін. Харків: «Друкарня Мадрид», 2018. 104 с.

3. Психологічна профілактика конфліктів у педагогічному колективі. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/disertatsiji-avtoreferati-vidguki/soroka_2015_disertatsija.pdf
4. Тихомирова Є. Б., Постолюк С.Р. Конфліктологія та теорія переговорів: Підручник К.: «Університетська книга», 2023. 240с.
5. Яхно Т. Конфліктологія та теорія переговорів. К.: Вид-во Центр навчальної літератури, 2019. 168 с.

Семінарське заняття № 9

Тема : Аналіз педагогічних конфліктів.

Мета: з'ясувати типи аналізу педагогічних конфліктів та вибір способів їхнього розв'язання, усвідомити підходи, варіанти аналізу педагогічного конфлікту.

Основні поняття і положення теми: «дерево конфлікту», «мапа конфлікту», «піраміда», «трикутник» конфлікту.

План заняття

1. Обговорення теоретичних питань.
2. Організація практичних вправ з аналізу педагогічних конфліктів.

I. Теоретичний блок:

Питання для обговорення

1. Змістовий та структурний аналіз конфлікту.
2. Підходи, варіанти та методи аналізу педагогічного конфлікту («дерево конфлікту», «мапа конфлікту», «піраміда» або «трикутник» конфлікту).
3. Аналіз конфлікту як процес, його етапи. Учасники конфлікту та стейкхолдери.
4. Головні правила оцінювання та аналізу конфлікту:
 - вивчення усіх позицій і з великої кількості джерел;
 - баланс емоцій і розуму;
 - вивчення контексту;

- розуміння аналізу як етапу, а не завершення конфлікту;
- пошуки надійної інформації;
- передбачення шляхів розв'язання конфлікту.

II. Практичний блок

Добрати методи дослідження особистості в конфліктні ситуації. Розглянути викладача з точки зору його ролі у конфлікті: викладач – посередник у конфлікті, викладач – суб'єкт конфлікту (доберіть методи управління конфліктами).

Завдання для самостійної роботи

1.Обрати конкретну конфліктну ситуацію (конфлікт), дати характеристику за таблицею.

№ п/п	Ознака	Конкретний конфлікт
1	Конфліктна ситуація	
2	Межі конфлікту	
3	Суб'єкти конфлікту	
4	Ініціатори конфлікту	
5	Конфліктогени	
6	Інцидент	
7	Об'єкт і предмет конфлікту	
8	Цілі конфлікту	
9	Засоби конфлікту	
10	Механізми виникнення конфлікту	
11	Наслідки конфлікту	
12	Способи і форми розв'язання конфлікту	
13	Способи профілактики конфлікту	

2. Зробіть аналіз педагогічного конфлікту за такою схемою (конфліктну ситуацію обрати з самостійно):

- опис конфліктної ситуації;
- внутрішні та зовнішні умови виникнення конфлікту;
- сенс конфлікту для кожного з учасників;
- психологічний аналіз стосунків між учасниками конфлікту;
- які пізнавальні та виховні цілі можуть бути досягнуті при різних варіантах вирішення конфлікту?

Література

1. Матвійчук Т. Ф. Конфліктологія: навчально-методичний посібник. Львів : Вид-во «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2018. 76 с.
2. Орлянський, В. С. Конфліктологія: рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. МОН України. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 158 с.
3. Педагогіка вищої школи. Підручник / С.Г. Немченко, В.В. Крижко, І.Ф. Шумілова, О.М. Старокошко, О.Б. Голік. Бердянськ: БДПУ, 2020. 517с.
4. Педагогічна конфліктологія: навч. посібн.// автор-упорядник В.В. Бойченко. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. 166 с.

Семінарське заняття № 10

Тема : Навчання ефективної поведінки в конфліктних ситуаціях.

Мета: розвивати готовність до реалізації активних конфліктних стратегій; обговорити проблему насильства у вирішенні конфліктів, тренувати вміння конструктивного спору і критики, ознайомитись з практичними прийомами подолання стресів.

Основні поняття і положення теми: конфліктологічна компетентність, професійний конфлікт, педагогічний конфлікт, стрес, дістрес, австрес, копінг-стратегія у конфліктній ситуації.

План заняття

1. Обговорення теоретичних питань.

2. Обговорення проблемних питань та розв'язання ситуативних завдань.
3. Підведення підсумків вивчення курсу «Педагогічна конфліктологія».

I. Теоретичний блок:

Питання для обговорення

1. Вплив конфлікту на оточення та його учасників.
2. Позитивні наслідки педагогічних конфліктів.
3. Негативні наслідки педагогічних конфліктів.
4. Дотримання демократичного стилю спілкування. Забезпечення умов для конструктивного спілкування, доцільних прийомів.
5. Відмова від негативних рівнів спілкування. Контроль емоцій та емоційна культура.

II. Практичний блок

1. Запишіть у таблицю загальнолюдські та професійні якості вчителя, необхідні для конструктивного вирішення конфліктів.

Загальнолюдські якості	Професійні якості

2. Виконайте вправу “Моя поведінка у конфлікті”.

Ви могли помітити, що неоднаково реагуєте у різних конфліктних ситуаціях. Ваша реакція залежить від осіб або положень, з якими Ви зіштовхуєтесь. Ви реагуєте агресивно, коли Вас застають зненацька, чи лишаєтесь цілком спокійним?

Які ситуації спонукають Вас стримувати власні почуття? Спробуйте знайти причини, які спонукають Вас реагувати тим чи іншим чином, поміркуйте, чому це відбувається. Які люди Вас дратують при цьому?

Я реакую на конфлікт таким чином: _____

Я реакую так чи інакше у таких випадках: _____

Я реакую так чи інакше у спілкуванні з такими людьми: _____

Опишіть реакцію деяких ваших знайомих на конфлікт:

Як вплинуло на вашу поведінку і ставлення до конфлікту те, що ви усвідомили раніше?

Опишіть ситуації, які відбувалися з вами у минулому або в теперішньому, під час яких ви втрачали над собою контроль, діяли не згідно з обставинами, могли б поводити себе краще _____

Які події, ситуації, або люди виводили вас з себе? _____

Які реакції відбувалися у вашому організмі? _____

Які шляхи заспокоєння ефективно діяли на вас? _____

Яка нова думка змінила ту, що вивела вас із рівноваги? _____

Як я оцінюю свою здатність зберігати спокій душі й тіла у конфлікті? _____

Завдання для самостійної роботи

Визначити засоби профілактики міжособистісних конфліктів у педагогічному колективі (скласти таблицю). Розробити правила самоконтролю емоцій. Описати власну копінг-стратегію у конфліктній ситуації.

Література

1. Конфліктологія та медіація: навч. посіб. Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; уклад. В. І. Докаш. Чернівці: ЧНУ : Рута, 2018. 247 с.
2. Матвійчук Т. Ф. Конфліктологія: навчально-методичний посібник. Львів : Вид-во «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2018. 76 с.
3. Педагогічна конфліктологія: навч. посібн.// автор-упорядник В.В. Бойченко. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. 166 с.
4. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.

ПРАВИЛА «ГРИ»

Правила щодо відвідування занять та запізень

Відвідування занять є обов'язковим. За активну участь, за виконання практичних завдань нараховуються відповідні бали. Графік відпрацювань складається разом з лектором.

Порядок та умови навчання регламентуються «Положенням про організацію освітнього процесу в ОНУ імені І.І. Мечникова» (poloz-org-osvitprocess_2022.pdf). Запізнення не бажані. Семінарські заняття відпрацьовуються (очно). Графік відпрацювань складається разом з лектором.

Академічна доброчесність

Усі письмові роботи (повідомлення, талиці, реферат, проєкт, портфоліо), презентації та виступи з доповідями мають бути авторськими, оригінальними.

Регламентується «Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату у освітній та науково-дослідній роботі учасників освітнього процесу та науковців Одеського національного університету імені І.І. Мечникова» (polozhennya-antiplagiat-2021.pdf (onu.edu.ua))

Дедлайн та перескладання

Слід дотримуватися запропонованих у розкладі термінів складання сесії; перескладання відбувається відповідно до «Положення про організацію і проведення контролю результатів навчання здобувачів вищої освіти ОНУ імені І.І. Мечникова» http://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/documents/polozennya/poloz-org-kontrol_2022.pdf

Завдання із самостійної роботи, які подаються з порушенням термінів без поважних причин, оцінюються нижче (-5 балів).

Мобільні пристрої

Допускається використання смартфона, планшету або іншого пристрою з доступом до інтернет-мережі під час лекційного заняття у випадках роботи з літературними джерелами та їх обговоренням (визначається лектором).

Поведінка в аудиторії

Ділова та одночасно творчо-емоційна атмосфера, що базується на доброзичливості та довірі.

Міжособистісна комунікація. Педагогічна взаємодія:

- Співробітництво: позитивна мотивація, активність, зацікавленість, педагогічний пошук і творчість;
- Відкритість новому педагогічному мисленню й конструктивна критика;
- Від засвоєння готових форм до розуміння діалектики розвитку педагогічних явищ, процесів і систем, факторів та механізмів, які діють в освіті;
- Від орієнтації на «складання іспиту» до отримання задоволення від процесу власного професійно-педагогічного зростання.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Визначте предмет та задачі конфліктології.
2. Розкрийте місце конфліктології в системі наук.
3. Дайте характеристику поняття «конфліктність».
4. Охарактеризуйте поняття про стратегії вирішення педагогічних конфліктів.
5. Розкрийте структуру стратегії вирішення педагогічних конфліктів. Педагогічна позиція викладача у педагогічному конфлікті.
6. Охарактеризуйте поняття тактики вирішення педагогічних конфліктів. Види тактик вирішення педагогічних конфліктів.
7. Розкрийте поняття про методи вирішення педагогічних конфліктів. Прийоми вирішення педагогічних конфліктів.
8. Розкрийте критерії конструктивного вирішення педагогічних конфліктів.
9. Проаналізуйте особливості поведінки здобувачів у конфлікті.
10. Охарактеризуйте активні конфліктні стратегії: суперництво і співробітництво.
11. Визначте методикау проведення конструктивного спору, полеміки.
12. Проаналізуйте педагогічну позицію викладача у педагогічному конфлікті.
13. Визначте причини конфліктів у вищій школі.
14. Дайте характеристику конфліктології як галузі наукових знань, що вивчає конфлікт.
15. Визначте понятійний апарат конфліктології.
16. Дайте визначення і розкрийте суть конфлікту.
17. Розкрийте методи дослідження конфліктів та керування ними.
18. Визначте функції конфлікту.
19. Розкрийте основні типи педагогічних конфліктів.
20. Визначте основні причини педагогічних конфліктів.
21. Дайте характеристику наслідкам педагогічних конфліктів.
22. Проаналізуйте структуру педагогічного конфлікту.

23. Розкрийте динаміку педагогічних конфліктів.
24. Охарактеризуйте конструктивні технології вирішення конфліктів (консенсус, компроміс).
25. Охарактеризуйте переговори як метод вирішення конфліктів.
26. Визначте конфліктну ситуацію.
27. Охарактеризуйте систему позиційного ставлення «Батько», «Дорослий», «Дитина».
28. Визначте й охарактеризуйте найбільш типові бар'єри педагогічного спілкування.
29. Окресліть основні шляхи подолання бар'єрів професійного педагогічного спілкування.
30. Здійсніть порівняльний аналіз моделей поведінки ухилення й пристосування.
31. Здійсніть порівняльний аналіз моделей поведінки ухилення й компромісу.
32. Здійсніть порівняльний аналіз моделей поведінки пристосування й компромісу.
33. Назвіть етапи регулювання конфлікту.
34. Наведіть технології регулювання конфліктів і розкрийте їх зміст.
35. Розкрийте сутність посередництва в конфлікті.
36. Охарактеризуйте особливості педагогічних конфліктів.
37. Визначте етапи аналізу педагогічного конфлікту.
38. Розкрийте основні моделі аналізу конфлікту.
39. Охарактеризуйте методи дослідження конфліктів.
40. Визначте основні задачі профілактичної роботи з запобігання педагогічним конфліктам..

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Браніцька Т. Р. Конфліктологічна культура фахівців соціономічних професій: технологія формування : монографія. Вінниця : Нілан, 2018. 461с.
2. Галузьяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
3. Конфліктологія та медіація: навч. посіб. Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича ; уклад. В. І. Докаш. Чернівці: ЧНУ : Рута, 2018. 247 с.
4. Матвійчук Т. Ф. Конфліктологія: навчально-методичний посібник. Львів : Вид-во «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2018. 76 с.
5. Орлянський, В. С. Конфліктологія: рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. МОН України. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 158 с.
6. Педагогіка вищої школи. Підручник / С.Г. Немченко, В.В. Крижко, І.Ф. Шумілова, О.М. Старокожко, О.Б. Голік. Бердянськ: БДПУ, 2020. 517с.
7. Педагогічна конфліктологія: навч. посібн.// автор-упорядник В.В. Бойченко. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. 166 с.
8. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
9. Тихомирова Є. Б., Постоловський С.Р. Конфліктологія та теорія переговорів: Підручник К.: «Університетська книга», 2023. 240с.
10. Яхно Т. Конфліктологія та теорія переговорів. К.: Вид-во Центр навчальної літератури, 2019. 168 с.

Додаткова

1. Агалець І. О. Конфліктологічна культура освітян як базова складова педагогічної компетентності [Електронний ресурс]. URL: https://lib.iitta.gov.ua/710473/1/Конфл._культ..pdf
2. Атаманчук Н. М. Конфліктологія: Конспект лекцій для студентів усіх спеціальностей / Укл. Н. М. Атаманчук. Полтава: Національний

- університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2021.
106 с.
3. Волченко Л.П. Особливості формування конфліктологічної компетентності особистості в умовах сучасної школи. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Северодонецьк: СНУ ім.В. Даля, 2017. № 3 (44). С. 65–74.
 4. Волченко Л.П. Соціально-психологічні особливості подолання конфліктних ситуацій в середовищі старшокласників — досвід шкільної медіації. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Северодонецьк: СНУ ім.В. Даля, 2018. № 1 (45). С. 88–98.
 5. Гарькавець С.О., Полуєктова К.О. Проблема соціальних конфліктів, психологічні наслідки та шляхи подолання. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім.В. Даля. Северодонецьк: Вид-во СНУ ім.В. Даля, 2018. № 3 (47). С. 110–117.
 6. Козич І.В. Модель формування конфліктологічної компетентності соціального педагога в умовах магістратури. *Педагогічні науки*. 2018. № 1. С. 110-111.
 7. Комплект освітніх програм «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації» / В. Л. Андрєєнкова, К. Б. Левченко, Н. В. Лунченко, М. М. Матвійчук. Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2018. 144 с.
 8. Кошечко Н. В. Інноваційні технології навчання студентів з педагогічної конфліктології. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Педагогіка. К.: ВПЦ «Київський університет», 2018. Вип. 1 (7). С. 32-37.
 9. Практика медіації: Словник-довідник /уклад. С.О. Гарькавець, Л.П. Волченко. Лисичанськ: ТОВ «ФОКСПРИНТ», 2019. 128 с.

10. Шкільна служба порозуміння: досвід упровадження медіації в Луганській об-ласті/Байдик В., Волченко Л., Демчук С. та ін. Харків: «Друкарня Мадрид», 2018. 104 с.
11. Психологічна профілактика конфліктів у педагогічному колективі. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/disertatsiji-avtoreferati-vidguki/soroka_2015_disertatsija.pdf

Електронні інформаційні ресурси

1. <http://www.mon.gov.ua/>– Офіційний сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України;
2. <http://nbuv.gov.ua/>– Сайт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського;
3. <http://www.dnrb.gov.ua/>– Сайт Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського;
4. <http://www.osvita.org.ua/>– Освітній портал – освіта в Україні, освіта за кордоном;
5. <http://ostriv.in.ua/>– Освітній шкільний інтернет-портал «Острів знань».

ТЕЗАУРУС

Акцентуація характеру — виразність окремих рис характеру людини, які мають вихід за межі норми, що межують з патологічними проявами в її психіці та поведінці; це надмірне посилення окремих характерологічних рис особистості, які виявляються в її вибіркового ставленні до певного роду впливів за достатньої стійкості до інших.

Антипатія — почуття неприязні, неприхильності або відрази, емоційне ставлення неприйняття до кого-небудь або чого-небудь.

Асертивна поведінка — спосіб дії, за якого людина активно та послідовно відстоює свої інтереси, відкрито заявляє про свої цілі й наміри, водночас поважаючи інтереси оточення; уважно слухає, розуміє інших, намагається досягти розумного компромісу в ситуації конфлікту.

Асертивність — це природність поведінки, незалежність від зовнішніх впливів та оцінок, продукування самоповаги й поваги до інших.

Безпечне освітнє середовище — це стан освітнього середовища, у якому: наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їх запобігання, а також дотримано прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

Біполярність конфлікту — це взаємодія сторін, які конфліктують, що реалізується в різних стратегіях і тактиках їхньої активності.

Булінг — прояв агресії з подальшим залякуванням особистості, систематичне цькування та погрози, систематичне моральне, фізичне приниження.

Вибачення — визнання порушення соціальних норм та очікувань з боку інших, прийняття на себе обов'язку за наслідки власних дій, поновлення зв'язків у відносинах.

Вирішення конфлікту — це елімінація або мінімізація проблем, що розділяють опонентів завдяки пошуку компромісу, досягненню згоди тощо; це досягнення згоди зі спірних питань між сторонами конфлікту; зміна установок

суб'єктів конфліктної взаємодії, що ефективно призводить до завершення конфлікту.

Врегулювання конфлікту — це результат організованого успішного спонукання (або примусу) одного із суб'єктів конфліктної взаємодії до тієї або іншої дії, що вигідна іншій стороні або посереднику. Досягнутий у такий спосіб компроміс є неміцним і недовговічним, оскільки вихідна причина суперництва не усунена та постконфліктні відносини супротивників залишаються такими, що можуть призвести до нового спалаху боротьби.

Джерела конфліктів — це суперечності між індивідами, підґрунтя яких становлять або поділ ресурсів, або заперечення цінностей, або рольові несумісності, що завжди виникають там, де є непорозуміння або негаразди.

Деструктивне вирішення конфлікту — це спосіб вирішення конфлікту, що призводить до загострення взаємовідносин та не сприяє пошукам позитивного вирішення конфліктного питання. Часто розбіжності між людьми перетворюються на особистий конфлікт. Різні точки зору на певні проблеми перетворюються на дорікання іншим людям і судження про їхній характер, наміри й мотиви. Замість розгляду загальної проблеми розглядають іншу людину як проблему. За деструктивного підходу інша людина розглядається як проблема.

Динаміка конфлікту — це процес змін, що відбуваються під час протікання конфлікту, продукування конфліктної ситуації.

Емоційне вигорання — це вироблений особистістю механізм психологічного захисту у формі повного або часткового виключення емоцій у відповідь на вибірккові психотравмувальні впливи.

Інцидент — непорозуміння, неприємна подія (неуважність, неповага, ігнорування), зіткнення, що стають джерелом з'ясування відносин і породжують конфлікт.

Комунікативна компетентність — сукупність знань про норми та правила ведення природної комунікації — діалогу, суперечки, переговорів тощо; це здатність установлювати та підтримувати необхідні контакти з оточенням, а

також певна сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування, передбачають уміння змінювати глибину та коло спілкування, розуміти й бути зрозумілим для партнера в процесі спілкування.

Комунікація — це смисловий аспект соціальної взаємодії. Комунікація виступає як засіб організації сумісної діяльності на підставі спрямованої передачі інформації та обміну нею. Усяка комунікація є спілкуванням, але не всяке спілкування є комунікацією. Розрізняють природну та технічну комунікацію. Основними елементами комунікації є: джерело інформації, зміст повідомлення, засіб передачі інформаційного повідомлення, адресат повідомлення.

Компетентність — це коло питань, з якими людина добре обізнана, має знання та досвід. Компетентність визначається як набута в процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається зі знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватись у практичній діяльності.

Конкурентна віктимність — це коли роль жертви обирається суб'єктивно, коли людина перебільшує власні страждання з метою отримати милосердя, підтримку, співчуття з боку інших; схильність виборювати для себе статус «більшої жертви».

Конкуренція — це боротьба між суб'єктами та групами, що необов'язково перебувають у комунікації або контакті, але які зацікавлені в досягненні однієї мети.

Консенсус — це збіг думок, спосіб вирішення спору/конфлікту, що орієнтований на спільне й узгоджене ухвалення рішення суб'єктами взаємодії щодо наявної проблеми; раціональна, усвідомлена солідарність між людьми, атрибут нормального стану суспільства, поведінка членів суспільства, що ґрунтується на згоді, узгодженні їхніх соціально значущих дій.

Конструктивне вирішення конфлікту — це пошук вирішення проблеми без спроб впливати на особистість опонента.

Конфлікт — розбіжності, протилежність інтересів сторін, відмінна позиція двох або більше суб'єктів правовідносин, у зв'язку з якими одній зі сторін чи

обом сторонам може бути завдана моральна та/або матеріальна шкода; це особливий вид взаємодії, в основі якої лежать протилежні та несумісні цілі, інтереси, типи поведінки людей і соціальних груп, що супроводжуються негативними психологічними проявами; це протистояння суб'єктів взаємодії, викликане складними для розв'язання та суб'єктивно значущими протиріччями, які супроводжуються гострими емоційними переживаннями; це явище культури, зміст якого визначається культурними чинниками, а процес виникнення та розвитку конфліктів регулюється культурними нормами, що за певних обставин призводять до виникнення особливих культурних ритуалів, які впливають на процес конфліктної взаємодії його учасників.

Конфліктна особистість — це суб'єкт соціальної взаємодії, який має високу частотність вступу в міжособистісні конфлікти. Така людина стає постійним ініціатором напруження з оточенням незалежно від того, були до цього проблемні ситуації чи їх не було.

Конфліктогени — це вербальні та невербальні засоби спілкування, а також дії та бездії, що використовуються свідомо або несвідомо суб'єктами соціальної взаємодії, й такі, що викликають у співрозмовників негативні емоційні переживання і підштовхують кожного з них до агресивних, деструктивних вчинків стосовно один одного, породжують конфлікт або сприяють його ескалації. До найбільш сильних конфліктогенів належать: позиція переваги; негативна оцінка опонента, його пристрастей, ціннісних орієнтацій; категоричність, надмірна самовпевненість, безапеляційність; образи; звинувачення.

Конфліктологічна компетентність — здатність індивіда конструктивно усвідомлювати всі основні цінності, що взаємодіють у конфлікті, а також елементи конфлікту як цілісного об'єкта, знати умови й закономірності переходу однієї стадії конфліктної ситуації в іншу, прогнозувати майбутню конфліктну ситуацію, конструктивно змінювати ситуацію конфлікту й користуватись конфліктом для досягнення своєї мети з урахуванням як власних інтересів, так і інтересів іншої сторони.

Конфліктостійкість особистості — це характеристика, що визначає рівень здібності індивіда оптимально організувати свою соціальну активність у складних ситуаціях соціальної взаємодії, безконфліктно вирішувати проблеми в стосунках з іншими, а в конфлікті приходити до ефективного його подолання.

Копінг-стратегії — це сталі моделі мислення та поведінки, спрямовані на подолання життєвих труднощів. Мета копінгу - баланс між вимогами світу та життєвими ресурсами, зберігши здоров'я.

Маніпуляція — махінація, спритна шахрайська витівка; маніпуляція передбачає на підставі ідеологічних, нормативних, соціально-психологічних засобів впливу зміну думок, переконань, уявлень, позицій та поведінки людей усупереч їхнім інтересам.

Медіатор — це спеціально підготовлений фахівець (або група осіб, або організація), який здійснює посередницьку діяльність у вирішенні конфлікту, що однаково підтримує обидві сторони та допомагає їм знайти взаємоприйнятне рішення.

Медіація — метод розв'язання конфліктів/спорів, за допомогою якого дві або більше сторін конфлікту/спору намагаються в межах структурованого процесу за участю посередника/медіатора досягти згоди для його розв'язання; добровільний і конфіденційний процес, у якому нейтральна третя особа (медіатор) допомагає сторонам знайти взаємоприйнятний варіант вирішення спірної ситуації, що склалась.

Медіація однолітків — цілеспрямована діяльність у профілактиці й швидкому реагуванні на конфліктні ситуації в шкільному середовищі, передбачає залучення дітей-медіаторів до процесу вирішення учнівських конфліктів, передачу відповідальності за розв'язання конфліктів у руки самих школярів.

Мобінг — систематичне цькування, психологічний терор, форма зниження авторитету, психологічного тиску у вигляді цькування співробітника в колективі зазвичай з метою його звільнення.

Навчена безпорадність — пасивна, неадаптована поведінка людина, що є результатом: відсутності досвіду власної автономії в дитинстві (гіперопіка з

боку батьків); досвіду тривалого спостереження за іншими, які перебували в стані безпорадності (наприклад, телевізійні сцени про беззахисних жертв); досвід переживання несприятливих подій, набуття негативного досвіду щодо можливості контролю подій власного життя та перенесення їх на інші ситуації (наприклад, негаразди в школі, смерть близьких, неможливість працевлаштуватись або втрата роботи тощо).

Образа — це гостре відчуття переживання несправедливості, приниження, невдячності та нерозуміння, що пов'язане з об'єктом бажання або особливим його значенням для суб'єкта, оскільки з ним пов'язана загроза існування в ролі повноцінного індивіда. Ображена людина відчуває роздратування, обурення, злість, ненависть, та водночас уражене самолюбство ввергає її в пригнічений стан, «затмарює розум», провокує на імпульсивні реакції.

Опоненти — учасники спору/конфлікту, супротивники, противники, суб'єкти конфліктної взаємодії.

Особистісні чинники конфлікту — чинники, зумовлені розбіжностями в характерологічних ознаках, ціннісних орієнтаціях, уявленнях, цілях, мотивах, інтересах і потребах індивідів, що виступають суб'єктами конфліктної взаємодії.

Пасивна поведінка — це відхід від конфліктної ситуації, уникнення конфлікту будь-якою ціною; пасивна поведінка ніколи не сприяє вирішенню конфлікту, бо не дає можливості зрозуміти його істинні причини, а тривале уникнення конфлікту зазвичай призводить до його ускладнення через накопичення нової інформації та емоційного напруження.

Педагогічна комунікація — це організація педагогічного процесу як спілкування, взаємозв'язку, співробітництва на основі прийому, переробки та передачі інформації, особистісних смислів і ціннісних відносин.

Педагогічний конфлікт — це об'єктивне протиріччя та протидія, що викликані невідповідністю наявного рівня індивідуально-психологічного розвитку та реальної навчально-виховної ситуації, що стали для його учасників певним соціально-психологічним бар'єром, подолання якого переводить

суб'єктів конфліктної взаємодії на більш високий рівень особистісного розвитку.

Переговори — спосіб вирішення, урегулювання, подолання конфліктів/спорів, що здійснюється самими сторонами, які конфліктують, з метою досягнення згоди, яка задовольняє обидві сторони; сумісна діяльність суб'єктів конфліктної взаємодії, що спрямована на знаходження взаємоприйняттого рішення щодо усунення розбіжностей.

Пособник — особа, яка сприяє розвитку конфлікту порадами, технічною допомогою та іншими способами. Виокремлюють: 1) активних пособників, які здійснюють певні дії, спрямовані на розвиток конфлікту, оскільки в них є певні інтереси та їхня діяльність переслідує власні цілі; 2) пасивних пособників, які виступають у ролі спостерігачів, що своїм співчуттям, простою присутністю або спонтанними діями сприяють ескалації конфлікту.

Примирення — процес вичерпання конфлікту, бажання сторін досягти миру, що передбачає психологічне за змістом та юридично оформлене завершення конфлікту шляхом компенсацій заподіяної шкоди, відновлення кожного із суб'єктів конфліктної взаємодії в правах.

Прощення — це акт великодушності та милосердя, прерогатива того, кому була завдана кривда або заподіяне зло. Людина може бути прощена іншим, якщо кривдник визнає, що діяв несправедливо, сам вибачається та зобов'язується не скоювати таких дій у майбутньому.

Ресурсні або конфлікти інтересів — конфлікт між суб'єктами взаємодії, коли їхні цілі збігаються, але ресурси, на які вони претендують, є обмеженими (наприклад, матеріальні цінності, територія, фінанси тощо). Опоненти прагнуть одного й того ж (задовольнити власні потреби за допомогою матеріальних ресурсів), але через обмеженості ресурсів їхні інтереси суперечать один одному.

Ригідність — негнучкість, знижена здібність до змін раніше сформованої програми, жорсткість, незмінність раніше зайнятої позиції. Вирізняють когнітивну ригідність (складність перебудови сприйняття та уявлень у змінних

умовах), афективну ригідність (негнучкість емоційних відгуків) і мотиваційну ригідність (нездатність змінювати мотиви й установки в умовах, що потребують змін раніше сформованої поведінки).

Рольові або організаційно-структурні конфлікти — це зіткнення, що зумовлені виконанням несумісних соціальних ролей різних людей або внутрішніми протиріччями між різними ролями (роль у групі, роль у міжособистісних стосунках), або компонентами ролі однієї людини. Такий конфлікт може бути зовнішнім і внутрішнім.

Румінація — процес нав'язливого аналізу неприємних спогадів або думок; нав'язливий тип мислення, за якого одні й ті ж самі теми або думки постійно виникають у голові людини, витісняючи всі інші види психічної активності. У людини, яка займається румінацією, часто виникає гостре почуття провини, хвороблива заклопотаність певними питаннями, що генерують відразу або агресивні відчуття, пов'язані з подією, що трапилась у минулому. Румінація в сполученні з песимістичним стилем пояснень є ознакою тяжкої депресії особистості.

Симпатія — стійке емоційно-позитивне ставлення індивіда до інших людей, одна з умов психічного комфорту особистості.

Соціальна фрустрація — це вид психічної напруги, що зумовлений невдоволеністю досягненнями та становищем індивіда в соціально заданих ієрархіях і результатами виконанням соціальних ролей.

Стратегія поведінки в конфліктних ситуаціях — способи регулювання конфліктів, позначені з двома основними вимірами (кооперація та напористість): змагання(конкуренція) — прагнення домогтися своїх інтересів на шкоду іншому; пристосування — принесення в жертву власних інтересів заради іншого; компроміс — угода на основі взаємних поступок; пропозиція варіанту, що знімає протиріччя, яке виникло; уникання — відсутність прагнення до кооперації та тенденції до досягнення власних цілей; співробітництво — учасники ситуації знаходять альтернативу, яка повністю задовольняє інтереси обох сторін.

Структура конфлікту — це статистичні та складові елементи конфлікту, без яких його існування є неможливим, оскільки вилучення будь-якого елемента з простору конфлікту або зводить його нанівець, або суттєво змінює його характер.

Суб'єкти конфліктної взаємодії — протиборчі сторони, опоненти, конкуренти, учасники конфлікту, які безпосередньо здійснюють активні дії один проти іншого, які можуть виступати як окремими індивідами, так і групами, соціальними класами, етносами, суспільствами, державами тощо.

Фрустрація — блокування цілеспрямованої поведінки індивіда; психічний стан невдоволення, коли руйнуються плани або індивід неспроможний внаслідок об'єктивних перешкод (біологічних, психологічних, фізичних, матеріальних, соціокультурних) досягти особистісно значущої мети.

Ціннісні або світоглядні конфлікти — протиріччя, що виникають на ґрунті несумісних уявлень, які мають особливе значення; відмінностей у критеріях оцінки ідей і поведінки, розбіжностей у цілях та ідеалах тощо. Конфлікт виникає між індивідами або соціальними групами тоді, коли розбіжності впливають на взаємодію людей або вони починають зазіхати на цінності одне одного (ідеї, норми, принципи), нав'язуючи власні погляди, уявлення, смаки, точки зору тощо.

Додаток А

Методика діагностики стратегії поведінки в конфлікті К. Томаса

Інструкція. У кожній із запропонованих пар тверджень треба обрати те, що найбільш типове для Вашої поведінки. Обрану відповідь, що позначена відповідною цифрою та буквою, треба підкреслити або обвести маркером.

1 А Іноді я надаю можливість іншим узяти на себе відповідальність за вирішення спірних питань.

1В Чим обговорювати те, у чому ми розходимося, я прагну звернути увагу не те, з чим ми обидва погоджуємося.

2А Я стараюсь знайти компромісне рішення.

2В Я пробую владнати справу з урахуванням інтересів іншого та власних.

3А Звичайно я настійливо прагну досягти свого.

3В Я стараюсь заспокоїти іншого та головним чином зберегти наші стосунки.

4А Я стараюсь знайти компромісне рішення.

4В Іноді я жертвую власними інтересами заради інтересів іншої людини.

5А Вирішуючи спірну ситуацію, я весь час стараюсь знайти підтримку в іншого.

5В Я стараюсь зробити все, щоб уникнути марного напруження.

6А Я пробую уникати виникнення неприємностей для себе.

6В Я стараюсь досягти свого.

7А Я стараюсь відкласти вирішення спірного питання, щоб з часом вирішити його остаточно.

7В Я вважаю можливим поступитися чимось, щоб досягти свого.

8А Зазвичай я наполегливо прагну досягти свого.

8В Я насамперед стараюсь чітко визначити, у чому полягають усі наявні інтереси та питання.

9А Гадаю, що не завжди треба хвилюватися через розбіжності, що виникають.

9В Я докладую зусиль, щоб досягти свого.

10А Я твердо прагну досягти свого.

10В Я намагаюсь знайти компромісне рішення.

- 11А Насамперед я стараюсь чітко визначити, у чому полягають усі інтереси та питання, що з'ясовуються.
- 11В Я стараюсь заспокоїти іншого та головним чином зберегти наші стосунки.
- 12А Часто я уникаю позиції, яка може викликати спір.
- 12В Я надаю можливість іншому в чомусь залишитися з власною думкою, якщо він іде мені назустріч.
- 13А Я пропоную середню позицію.
- 13В Я наполягаю, щоб було зроблено так, як я вважаю.
- 14А Я повідомляю іншому власну точку зору та запитую його думку.
- 14В Я намагаюсь показати іншому логіку та переваги власних поглядів.
- 15А Я стараюсь заспокоїти іншого та головним чином зберегти наші стосунки.
- 15В Я стараюсь зробити все необхідне, щоб уникнути напруження.
- 16А Я стараюсь не зачіпати почуттів іншого.
- 16В Я намагаюсь переконати іншого в перевагах власної позиції.
- 17А Звичайно я наполегливо стараюсь досягти свого.
- 17В Я стараюсь зробити все, щоб уникнути марного напруження.
- 18А Якщо це зробить іншого щасливим, я надам йому таку можливість.
- 18В Я надаю можливість іншому в чомусь наполягти на своєму, якщо він іде мені назустріч.
- 19А Насамперед я стараюсь чітко визначити те, у чому полягають усі інтереси та питання, що з'ясовуються.
- 19В Я стараюсь відтермінувати вирішення спірного питання, щоб з часом вирішити його остаточно.
- 20А Я пробую негайно подолати наші розбіжності.
- 20В Я стараюсь знайти найкраще поєднання вигод і втрат для нас обох.
- 21А Ведучи переговори, я стараюсь бути уважним до бажань іншого.
- 21В Я завжди схильюсь до прямого обговорення проблеми.
- 22А Я намагаюсь знайти позицію, яка знаходиться посередині між моєю та точкою зору іншої людини.
- 22В Я відстоюю власні бажання.

- 23А Як правило, я стурбований тим, щоб задовольнити бажання кожного з нас.
- 23В Іноді я надаю можливість іншим узяти на себе відповідальність за вирішення спірних питань.
- 24А Якщо позиція іншого здається йому важливою, я піду назустріч його бажанням.
- 24В Я стараюсь переконати іншого знайти компроміс.
- 25А Я намагаюсь показати іншому логіку та переваги власних поглядів.
- 25В Ведучи переговори, я стараюсь бути уважним до бажань іншого.
- 26А Я пропоную середню позицію.
- 26В Як правило, я стурбований тим, щоб задовольнити бажання кожного з нас.
- 27А Часто я уникаю займати позицію, що може викликати спір.
- 27В Якщо це зробить іншого щасливим, я надам йому можливість наполягти на своєму.
- 28А Зазвичай я наполегливо прагну досягти свого.
- 28В Вирішуючи ситуацію, я зазвичай стараюсь знайти підтримку в іншого.
- 29А Я пропоную середню позицію.
- 29В Гадаю, що не завжди треба хвилюватися через розбіжності, що виникають.
- 30А Я стараюсь не зачіпати почуттів іншого.
- 30В Я завжди займаю таку позицію в спірному питанні, щоб ми разом з іншою зацікавленою людиною могли досягти успіху.

Ключ

1. Суперництво: 3 А, 6 В, 8 А, 9 В, 10 А, 13 В, 14 В, 16 В, 17 А, 22 В, 25 А, 28 А.
2. Співробітництво: 2 В, 5 А, 8 В, 11 А, 14 А, 19 А, 20 А, 21 В, 23 В, 26 В, 28 В, 30 В.
3. Компроміс: 2 А, 4 А, 7 В, 10 В, 12 В, 13 А, 18 В, 22 А, 23 А, 24 В, 26 А, 29 А.
4. Уникання: 1 А, 5 В, 6 А, 7 А, 9 А, 12 А, 15 В, 17 В, 19 В, 20 В, 27 А, 29 В.
5. Пристосування: 1 В, 3В, 4 В, 11 В, 15 А, 16 А, 18 А, 21 А, 24 А, 25 В, 27 В, 30 А.

Інтерпретація результатів

У ключі кожна відповідь А або В надає уявлення про кількісне вираження суперництва, співробітництва, компромісу, уникання та пристосування. Якщо відповідь збігається із зазначеною в ключі, їй надається значення «1», якщо не збігається, надається значення «0». Кількість балів, що набрані респондентом за кожною шкалою, надає уявлення про наявність у нього тенденції до проявів відповідних форм поведінки в конфліктних ситуаціях.

ДЛЯ ПОТАТОК

Навчальне видання

ПЕДАГОГІЧНА КОНФЛІКТОЛОГІЯ

Методичні рекомендації

до семінарських занять та самостійної роботи

з курсу для здобувачів вищої освіти

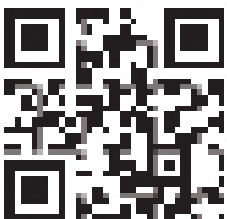
другого (магістерського) рівня

спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Укладач

Павлова Валерія Валеріївна

Оригінал макет виготовлено в авторській редакції.

Підписано до друку 18.09.2024 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Цифровий друк. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 2,79. Наклад 30.
Замовлення № 1024-28-9.

Видавництво: Олді+
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1,
тел.: +38 (095) 559-45-45,
e-mail: office@oldiplus.ua
Свідоцтво ДК № 7642 від 29.07.2022 р.
Замовлення книг:
тел.: +38 (050) 915-34-54, +38 (068) 517-50-33
e-mail: book@oldiplus.ua

